JINOYAT HUQUQIDA JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA JAZODAN OZOD QILISH O'RTASIDAGI FARQLAR

Muhammadjonova Gulasal Muzaffar qizi

Namangan davlat universiteti

Yuridik fakulteti 2-bosqich talabasi

Muhammadjonnovago07@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoiy-huquqiy jihatdan ikki tushuncha haqida: javobgarlikdan ozod qilish va jazodan ozod qilish haqida so'z boradi. Ushbu tushunchalar ta'rifi, ularning jinoyat huquqidagi o'rni, asosiysi, ularning bir-biridan farqi tushuntirib beriladi.

Kalit so'zlar. Javobgarlik, jinoiy-huquqiy munosabatlar, javobgarlikdan ozod qilish, jazodan ozod qilish, sudlanganlik.

Jamiyatning rivojlanishi va barqaror yashashi uchun muayyan tartib-qoidalar, ya'ni huquq normalari ishlab chiqiladi. Ushbu normalar har bir fuqaroning xulq-atvorini tartibga soladi, ularning huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Ammo hayotda barcha insonlar bu qoidalarga to'liq rioya etavermaydi. Natijada jamiyatda turli xil huquqbuzarliklar sodir bo'ladi. Ana shunday holatlarda davlat tomonidan javobgarlik choralari qo'llanilishi zarur bo'ladi.

Jinoiy-huquqiy munosabatlar tizimida javobgarlikdan ozod qilish va jazodan ozod qilish institutlari o'zaro o'xshash jihatlarga ega bo'lsa-da, ularning har biri o'ziga xos huquqiy tabiatga, qo'llanilish asoslariga va keltirib chiqaradigan oqibatlariga ko'ra tubdan farqlanadi. Mazkur masalani tadqiq etishda, avvalo,

ushbu ikki institutning jinoyat protsessining qaysi bosqichida yuzaga kelishiga e’tibor qaratish lozim.

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish — bu shaxs tomonidan sodir etilgan qilmishda jinoyat tarkibi mavjud bo‘lsa-da, qonunda belgilangan muayyan holatlar tufayli davlatning jinoiy ta’qibdan voz kechishini anglatadi. Bu jarayon sud hukmi chiqarilgunga qadar, ya’ni dastlabki tergov yoki sud muhokamasi bosqichida amalga oshiriladi. Bunda shaxsga nisbatan ayblov hukmi e’lon qilinmaydi, bu esa uning huquqiy maqomiga salbiy ta’sir ko‘rsatmaydi, ya’ni shaxs sudlanmagan hisoblanadi.

Javobgarlikdan ozod qilishning huquqiy asoslari O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining maxsus bobida batafsil yoritilgan. Masalan, **javobgarlikka tortish muddatining o‘tib ketishi (64-modda)** yoki **aybdorning o‘z qilmishidan chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lishi (65-modda)** kabi holatlar bunga misol bo‘la oladi. Ayniqsa, amaliyotda keng qo‘llanilayotgan tomonlarning **yarashuvi instituti (66-1-modda)** jamiyatda insonparvarlik tamoyillarining ustuvorligini ko‘rsatmoqda. Bunda shaxs o‘z aybiga iqror bo‘lishi, keltirilgan zararni to‘liq qoplashi va jabrlanuvchi bilan kelishuvi natijasida jinoiy ta’qibdan butunlay qutiladi.

Ushbu institutning asosiy maqsadi — yengil yoki uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan qattiq jazo choralarini qo‘llamasdan, uning qayta tarbiyalanishiga imkon berishdir.

Bundan farqli o‘laroq, jazodan ozod qilish instituti mutlaqo boshqa huquqiy maydonda harakat qiladi. Bu institut shaxsning aybi sud tomonidan rasman isbotlanib, unga nisbatan davlat nomidan ayblov hukmi e’lon qilinganidan keyin qo‘llaniladi. Ya’ni, **jazodan ozod qilish** — bu tayinlangan jazoning bir qismini

yoki hammasini o‘tashdan ozod etishdir. Bu yerda shaxs allaqachon “mahkum” maqomini olgan bo‘ladi.

Jazodan ozod qilishning eng keng tarqalgan shakli **jazoni o‘tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish (73-modda)** hisoblanadi. Bunda mahkum jazoning muayyan qismini o‘tab, o‘zining namunali xulq-atvori bilan jamiyat uchun xavfli emasligini isbotlashi talab etiladi. Shuningdek, shaxsning og‘ir kasallikka chalingani, homiladorligi yoki yosh bolasi borligi kabi insonparvarlik nuqtayi nazaridan muhim bo‘lgan omillar ham jazodan ozod qilishga yoki jazoni o‘tashni kechiktirishga asos bo‘ladi.

Ushbu ikki institut o‘rtasidagi eng muhim farqlardan biri bu — sudlanganlik masalasidir. Javobgarlikdan ozod qilingan shaxs huquqiy jihatdan “toza” hisoblanadi va bu uning kelgusidagi ijtimoiy hayotiga hech qanday to‘siq bo‘lmaydi. Jazodan ozod qilingan shaxsda esa, hatto u qamoqdan muddatidan oldin chiqqan bo‘lsa ham, sudlanganlik holati saqlanib qoladi. Shuningdek, qaror qabul qiluvchi subyektlar doirasida ham tafovutlar mavjud. Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish haqidagi qarorni nafaqat sud, balki tergov organlari ham prokuror roziligi bilan qabul qilishi mumkin. Ammo jazodan ozod qilish asosan sud vakolatiga kiradi (afv va amnistiya hollari bundan mustasno).

Xulosa qilib aytganda, huquqiy javobgarlikdan ozod qilishning muhim asoslaridan biri huquqbuzarlikning ijtimoiy xavflilik darajasining pastligi hisoblanadi. Ayrim qilmishlar jamiyatga jiddiy zarar yetkazmaydi yoki ularning oqibatlari juda yengil bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda shaxsga nisbatan og‘ir jazo qo‘llash o‘rniga ogohlantirish yoki boshqa yengil choralar qo‘llanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu esa huquqni qo‘llash organlariga vaziyatni adolatli baholash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. **O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2023-y.

2. **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi** (2024-yilgi o‘zgarishlar va qo‘shimchalar bilan). – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).

3. **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.** – Toshkent: Adolat, 2024-y.

4. **Rustambayev M.H.** O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi. Umumiy qism. 1-tom. Darslik. – Toshkent: Complex Print, 2021-y.

5. **Usmonaliyev M., Bakunov P.** Jinoyat huquqi. (Umumiy qism). Darslik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020-y.